РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на Мария-Стефка Димитрова Димитрова

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“

Тема: *„Медиация и постигане на споразумение в процеса на психологическото преодоляване на конфликтите“*

Професионално направление 3.2. Психология,

докторска програма „Обща психология“,

Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“

Научен ръководител: проф. д.пс.н. Майяна Митевска

Рецензент: проф. д-р Севджихан Ахмедова Еюбова,

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

1. АКТУАЛНОСТ И ЗНАЧИМОСТ НА РАЗРАБОТЕНИЯ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД ПРОБЛЕМ

Темата на дисертацията засяга значим проблем на съвременните междуличностни и организационни отношения – как конфликтът може да бъде осмислен не само като сблъсък на позиции, но и като психологически процес, в който възприятията, емоциите, личната отговорност и комуникацията влияят върху възможността за споразумение. Особено уместен е изборът на организационна среда, където конфликтите имат последици както за отделния служител, така и за отношенията в работната общност. Разглеждането на медиацията отвъд формалното договаряне е убедителен избор. В подраздел 1.4.1 „Медиацията като психологически процес“ (с. 49 и сл.) са обсъдени мотивационните, емоционалните и перцептивните предпоставки за участие в диалога. Темата е обосновано поставена в полето на общата психология и

свързва практиката на посредничеството с психологическите механизми на конфликтното поведение.

2. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Дисертационният труд е с обем 215 страници, включва увод, три глави, заключение, източници и три приложения. Библиографският списък обхваща 68 източника.

Първата глава последователно разглежда предпоставките за възникване и развитие на конфликти, подходите за разрешаването им и медиацията в трудовите отношения (подраздел 1.4.2, с. 52 и сл.). Съществено е, че конфликтът е представен като преживяване и взаимодействие, а не единствено като нормативен или управленски проблем. Разгледани са ролята на комуникацията, емоционалните реакции и позициите на страните. Втората глава извежда изследователска рамка, която съпоставя организационната конфликтност с локализацията на контрола и демографски характеристики. Изборът на този конструкт е обоснован – той позволява да се анализира доколко очакванията за личен или външен контрол са свързани с преживяването на конфликтни ситуации. Теоретичният обзор систематизира основни подходи към конфликта и медиацията и осигурява достатъчна концептуална основа. Наред с това по-задълбочено съпоставяне на актуални емпирични изследвания би откроило по-ясно нерешените въпроси и собствената изследователска ниша. Следователно оценявам представянето на състоянието на проблема като адекватно в основните му направления, но не изчерпателно. Третата глава представя резултатите от анкетното проучване, съпоставителните анализи и проверките на статистическите зависимости.

Емпиричното изследване обхваща 115 служители от една организация. Използвани са въпросник за оценка на конфликтните отношения в организационна среда и метод за измерване на локализацията на контрола, посочен като метод на Величков и Радославова (2005). В приложенията са представени общо 45 въпроса: първите 25 са насочени към организационните отношения и конфликтността, а следващите 20 – към локуса на контрол. Включени са и демографски характеристики. Съчетаването на контекстуални и личностни показатели е подходящо за задачата да се провери връзката между субективното преживяване на конфликтите и ориентацията на контрола.

Количественият, напречен и неекспериментален дизайн съответства на основната емпирична хипотеза. Прилагането на корелационен и регресионен анализ дава възможност да се оцени статистическата връзка между променливите, а сравнителните процедури позволяват да се разгледат различия по характеристики на участниците. Установена е положителна корелация между по-екстерналната ориентация и възприеманата конфликтност ($r = 0,290$; $p = 0,002$); в представения множествен регресионен анализ локусът на контрол остава статистически значим предиктор ($p = 0,009$). Това са конкретни резултати, които обогатяват психологическия прочит на конфликтните отношения, без да доказват причинно-следствена зависимост.

Докторантката представя и сравнения по пол, възраст и образование. Отбелязано е, че очакваните различия по пол и образование не получават статистически значимо потвърждение; възрастта е обсъдена като възможен диференциращ фактор. Коректното отчитане и на непотвърдените очаквания е съществено за научната стойност на емпиричната част. Интерпретацията следва да остане съобразена с неравномерното разпределение на участниците по някои групи.

Практически интерес представляват данните за готовността да се потърси медиатор – 10,4% от анкетираните биха направили това „много често“. Този резултат откроява необходимостта от работа върху информираността, доверието и психологическата готовност за посредничество в организациите.

Въпросникът за организационните отношения е съдържателно съотносим с изследваната среда, а методът за локализация на контрола – с проверяваната психологическа зависимост. За локуса на контрол е отчетена вътрешна консистентност $\alpha = 0,577$, което ограничава увереността в интерпретациите. Докторантката отчита тази граница в раздел 3.4. Изследването е напречно и не включва реална медиационна интервенция, затова позволява изводи за статистически връзки, но не и за причинен ефект на медиацията или трайността на споразуменията.

3. ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

На теоретично равнище дисертацията систематизира психологическите аспекти на конфликта и медиацията – мотивация за участие, възприемане на другата страна, емоционални реакции, комуникация и готовност за договаряне. Този резултат обогатява и интегрира съществуващи знания в приложен организационен контекст.

На емпирично равнище е проверена връзката между локуса на контрол и възприеманата конфликтност сред служители в конкретна организация. Статистически значимата, но сравнително слаба корелация добавя данни за една възможна психологическа предпоставка на конфликтното преживяване. Приносът е ограничен до изследваната извадка и използваните измервания.

На приложно равнище са предложени насоки за съобразяване на медиационния подход с ориентацията на контрола – при по-екстернална

ориентация – подпомагане на осъзнаването на личните възможности за действие, а при по-интернална – насочване на вниманието към гледната точка и автономията на другата страна. Това са практически приложими идеи за обучение и консултиране, чиято ефективност все още не е емпирично изпитана. Поради това характерът на приносите е предимно обогатяване на съществуващи знания и формулиране на приложни предложения, а не доказан реализиран ефект.

Приложение 3 представя практически материал за възстановителна медиация с етапи на подготовка, контакт със страните, диалог, договаряне и проследяване. Неговото включване разширява приложната перспектива на труда. Тъй като материалът разглежда и ситуации, различни от изследваните организационни отношения, бъдеща разработка би могла по-ясно да адаптира описаните стъпки към трудовите конфликти.

4. ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

По темата са представени три самостоятелни публикации в e-Journal VFU: *„Изкуството на медиацията от гледна точка на психологията“* (2024), *„Медиацията като конструктивен метод и превантивен психологически инструмент за създаване на култура на диалог и предотвратяване на конфликти преди ескалация“* (2025) и *„Междуличностни отношения и стилове на медиация: социално-психологически анализ“* (2025). Темите им проследяват развитието на психологическата интерпретация на медиацията – от концептуалното ѝ осмисляне към превенцията и междуличностните отношения.

Авторското участие на докторантката се проявява във формулирането на изследователската рамка, организирането на емпиричното проучване, анализа и интерпретацията на получените данни и извеждането на практически насоки.

Трите самостоятелни публикации свидетелстват за последователно разработване и публично представяне на изследваната проблематика и подкрепят оценката за личния ѝ принос в осмислянето на психологическите аспекти на медиацията.

5. АВТОРЕФЕРАТ

Авторефератът вярно представя структурата, основните емпирични резултати, ограниченията и заявените приноси на дисертацията и съдържа отделен списък на публикациите.

6. КОМЕНТАРИ И ПРЕПОРЪКИ

При съпоставянето на предварителния и окончателния вариант на дисертационния труд установявам, че докторантката е отчела съществена част от отправените препоръки. В окончателната редакция е обособен самостоятелен подраздел за ограниченията на изследването, представени са използваните въпросници в приложенията и е прецизирано представянето на публикациите в автореферата. Тези промени допринасят за по-голяма методологична прозрачност и завършеност на разработката.

Като следващи стъпки препоръчвам по-ясно документиране на използваните скали (източник, структура, кодиране, авторски изменения, надеждност и валидност) и проверка на приложните предложения чрез изследване на реални медиационни случаи, включително проследяване на резултатите и устойчивостта на споразуменията. Практическото развитие на резултатите би могло да се осъществи чрез апробиране на предложените насоки в обучения по управление на конфликти и в организационно консултиране, последвано от оценка на тяхната приложимост и ефективност.

Тези бележки ограничават обхвата на допустимите обобщения, но не намаляват качеството и количеството на получените резултати и приносите в рамките на заявената корелационна задача.

По отношение на академичната добросъвестност, при извършения от мен съдържателен преглед не установих признаци на плагиатство в предоставения дисертационен труд.

7. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на Мария-Стефка Димитрова Димитрова разглежда актуален психологически и обществен проблем, предлага систематизация на психологическите аспекти на медиацията и емпирично изследва връзката между локуса на контрол и възприеманата организационна конфликтност. Основания за оценката ми са работата с данни от реална организация, проверката на основната корелационна хипотеза, самостоятелните публикации, приложните насоки и отчетените ограничения.

Въз основа на изложените аргументи оценявам положително дисертационния труд и предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Мария-Стефка Димитрова Димитрова образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.2. Психология, докторска програма „Обща психология“.

04.11.2026 г. **Рецензент:**

гр. Шумен **проф. д-р Севджихан Еюбова**